

במחיצת רבנים

המחבר, נולד 1898, פרופיסור לספרות תלמודית ומדרשית בירושלים ובני-יורק. מגדולי חוקרי התלמוד, וביחוד – הירושלמי.

בימי המלחמה, בשנת 1915, הגעתי למינסק. מימי לא ראיתי עיר יהודית כמותה. הייתי עדיין צעיר לימים, אבל הסתכלתי וראיתי, שעיר זו, מינסק, שונה משאר הערים שראיתי בימי חיי. עיר שכולה יהודים. כמעט שלא ראיתי שם גויים.

זכורני, יום אחד התהלכתי עם דודי, אחי אמי, והוא גם אחי אמו של ה"חזון-איש", הרב הזקן מלנהויסק. תוך כדי הליכה הגענו לרחוב שפונה בשם "בין החנויות". היה זה יום קיץ חם, הקונים בחנויות לא היו מרובים, והחנוונים ישבו להם על כיסאות מחוץ לחנויות לשאוף רוח. דודי היתה לו הדרת-פנים, וכשהגענו לקצה הרחוב, קמו כל החנוונים, בזה אחר זה, לכבודו, ועברנו ביניהם כמפקד העובר במסדר בין שורת חיילים. כדבר הזה לא ראיתי בשום מקום אחר. אף שהבריות לא הכירוהו, אבל לכבוד רב זקן הדור-פנים קמו על רגליהם ביראת-כבוד עד שעבר את כל הרחוב. ולא ישבו אלא לאחר שנתעלם מעיניהם בקצה השני של הרחוב.

שאר בשרי, ה"חזון-איש", שמו היה אברהם ישעיהו הרליץ. הוא עזב את עיר מגוריו סטולבצי, שם היתה לאשתו חנות, וחי לו במינסק. הוא גר אז ברחוב שהיה קרוי זאמקובאיה, בדירה בת שני חדרים קטנים, סמוך לבית-הכנסת הקרוי "רבי איסר'ס שטיבל". על-פי בגדיו וכל חזותו נראה ה"חזון-איש" כחייט טיפוס, בן עיירה קטנה. כשבא לראשונה, ביום א' בשבוע אחר-הצהרים, לבית הכנסת "ר' איסר'ס שטיבל", ישבו שם יהודים ולמדו, היה להם שיעור בתלמוד. ר' אברהם ישעיהו היה קצר-רואי, לקח גמרא וקירב את הספר לעיניו. על האנשים שם, שלא הכירוהו, הוא עשה רושם כמי שמחפש משהו בגמרא ומסתכל כתרנגול בבני-אדם. כמובן, לא אמרו לו ולא כלום. כשנתאספו יתר בעלי-הבתים, וצריכים היו להתחיל בשיעור, נזקקו לספר שהיה בידו. ניגש אליו השמש, הוציא מידיו את הספר ואמר לו: "יהודי פשוט צריך לומר תהילים, ולא להסתכל בספרים. אנו צריכים את הגמרא על-מנת ללמוד בה". ה"חזון-איש" לא נתן כלל לבו לכך וניענע ראשו לאות הסכמה. למחרת, כשבא להתפלל באותו בית-כנסת, עמד מאחורי העמוד במערב כיהודי אורה. ניגש אליו השמש ושאלו לשמו, כדי לכבדו בעליה לתורה. אמר לו: "אברהם ישעיהו בן ר' שמריהו". השמש נבהל מאוד, לא אמר לו ולא כלום. לאחר שבירך על התורה, השמש נתרגש מאוד, ובקול בכי ביקש ממנו סליחה. ה"חזון-איש" לא הבין באמת מה השמש רוצה ממנו. הוא לא הקפיד עמו והיה סבור שהשמש אמנם צדק. הגמרא שייכת לבית-הכנסת, ואלה שיושבים ולומדים שם זקוקים לגמרא. כך צריך להיות. וגם בזה צדק השמש, שיהודי צריך לומר תהילים.

באותן שנים היה יושב בביתו במינסק ולומד כל היום וכל הלילה. לשבת היתה באה אשתו מסטולבצי. לפעמים היתה באה אליו איזו קרובת-משפחה להתאכסן. והוא, משום חשש יחוד, היה מבקש ממני שאלון אצלו באותו לילה. פעמים אחדות לנתי בביתו. באחד הלילות, כשנתעוררתי משנתי, ראיתי יושב במטה, הירמולקה בראשו, לא הדליק נר, ולומד בעל-פה מסכת "עירובין".

אוצר החכמה

ימים אלה סבורני, היו הימים הטובים שלו, משום שעדיין לא הכירו בו. רק אנשים ספורים ידעו מיהו. הקהל בכללו לא ידע על קיומו, ומזה הוא נהנה הנאה מרובה. יכול היה להתבודד וללמוד. יהודים לא הטרידוהו, ופומיה לא פסק מגירסא. אשתו היתה שולחת לו כדי קיומו, והוא היה מסתפק בקב חרובין מערב שבת לערב שבת. חוץ משבתות, שאז היתה אשתו באה אליו מסטולבצי, והיו מכבדים את השבת במאכל ובמשקה כמצווה. לא היה לו קשר עם שום מוסד, עם שום ישיבה. לא לימד איש, לא ביקר איש, אלא ישב כל הזמן ביחידות בביתו ולמד. אני הייתי בן-בית אצלו, כיון שהייתי קרוב-משפחה. את הספרים שחיבר פירסם בעילום-שם, "חזון-איש", הוא שם ספרו. אי"ש — ראשי התיבות של שמו, אברהם ישעיהו. את הספרים היה מוציא על חשבון עצמו. אשתו הרויחה יפה בחנותה. בנים לא היו להם. היה מוציא ספרים בעצמו ומוכר. כשנודע ברבים מיהו המחבר, נתפרסם שמו בעולם.

לאחר שנתיים הוא עבר לוויילנה. גם שם היתה לאשתו חנות גדולה והתפרנסו ברווחה. אשתו לא רצתה לעלות לארץ. איך תעזוב חנות משופעת בפרנסה ותעלה? והנה קרה המקרה. בלילה אחד באו גנבים ולקחו הכל. רוקנו את החנות. הוא היה מספר כי שמע את הגנבים בבואם, אבל חשש להרים קול. שמא יבואו גם לידי רצח, ולכן עשה עצמו כישן. למחרת, משראו כי נשארו חסרי-כול, אמר: "עתה אין עוד מניעה לעלות לארץ". ועלו ארצה.

בנעורי למדתי בישיבת סלובודקה, שעברה למינסק בזמן המלחמה. בני הישיבה למדו בבית-הכנסת של הטורים, "טאטערשע שול". בדורות שעברו היו בני-הישיבה "אוכלים ימים" אצל בעלי-הבתים. בימי כבר פסק המנהג הזה. כל בחורי-ישיבה קיבל תמיכה מהישיבה לסיפוק צרכיו. רב אחד במוסקבה, הרב קלמנס, לימים חבר הרבנות הראשית בירושלים, היה יהודי עשיר, בעל בית-חרושת לבירה, והוא תרם כסף רב לישיבת סלובודקה בימי היותה במינסק. הוא היה שולח מדי חודש בחודשו 400 רובל לחלוקה אישית בין 10 תלמידי ישיבה נבחרים, 40 רובל לאיש. מנהלי הישיבה טענו כי בכסף זה אפשר לפרנס יותר מעשרה בחורים. אבל הוא התעקש ואמר: "רוצה אני בעשרה תלמידים שכל אחד מהם יקבל עשרה רובל לשבוע", וכך היה. גם אני הייתי בין עשרת הבחורים. היה זה סכום גדול. לא יכולתי להוציא אפילו שליש מסכום זה. לתמיכת יתר בני הישיבה אספו תרומות כנהוג. גם מינסק גופה תרמה הרבה. והיו משולחים במקומות רבים.

גרים היינו בבתים פרטיים. אני, למשל, גרתי אצל המגיד ממינסק, בביתו. שילמתי שכר-דירה ושם גם אכלתי. בעלת-הבית היתה מבשלת לנו ארוחת-צהרים, ולבוקר ולערב היתה מכינה לנו סעודה קלה. וכך למדנו.

לאחר מכן, בראשית שנת 1917, עברנו לקרמנצ'וג. הישיבה עברה ממינסק מחשש החזית המתקרבת. זוכר אני את התקפות האוירונים הגרמניים. במו עיני ראיתי איך הם הטילו פצצות, אמנם לא על העיר גופה, בימים ההם לא העזו עדיין להטיל פצצות על ישובים אזרחיים, אלא על בית-הקברות. העיר נכבשה על-ידי הגרמנים רק בשנת 1918. לא הייתי אז בעיר. כן לא הייתי במינסק בזמן הכיבוש הפולני. רק בימי הבולשביקים חזרתי לעיר. נשאתי אז לאשה את בתו של הרב ממינסק, אשתי הראשונה ז"ל.

סתו לי בבית חותני הרב ממינסק על מקרה אחד. בשכונה אחת נפטרה אשה בשעת לידתה. ריגנו אחריה, שהיא חיה עם קומוניסט ללא נישואין. אחרי פטירתה, הכניסו אנשי

חברה-קדישא את הארון לביתו של אותו קומוניסט ואמרו לו: "ראה, מה גרמו מעשיך הרעים". הם אמרו שעשו זאת בפקודת רב-השכונה. לא יצאו ימים רבים ואסרו את כל האנשים, ואת רב השכונה, והביאו אותם למשפט. הזמינו למשפט גם את הרב הראשי, ר' לייזר. חקרו ודרשו, ולבסוף פטרו את הרב הראשי מלהופיע בבית המשפט. ומעשה שהיה כך היה.

בזמן החקירה בבית-המשפט שאל אחד השופטים את הרב ר' לייזר: "אמור-נא לי את האמת. האם באמת אתה מאמין, שאנשים נענשים על חטאיהם של אחרים? ולכן צריך היה להביא את ארונה של היולדת שמתה לביתו של הקומוניסט, משום שכל השכונה עלולה להיענש על חטאיו של אותו קומוניסט?"

ענה להם: "שמעו נא, רבותי, אם מאמין אני בכך או לא, אני מתכוון להשיב. אבל עיניכם הרואות, שכולנו נענשים מחמת חטאו של אדם אחר. הנה אני אדם זקן, וזה פעמים מספר אתם גוררים אותי לכאן וחוקרים. וגם אתם, כולכם אנשים עסוקים, יושבים כאן בבית-המשפט, ערבים שלמים, ומבלים את זמנכם. ואני אומר לכם, לא אני ולא אתם אשמים במה שעשה רב-השכונה. ובכל-זאת כולנו נענשים מחמת חטאו של אדם אחד. הנה ראייה לדבר".

הרב היה מפורסם בעיר כחכם והכול התייחסו אליו באהדה רבה. כששמעו השופטים את דבריו אלה, פרצו בצחוק ופטרו אותו לשלום: "ילך לו, הרב, לא נטרידו עוד". בסופו של דבר, דנו את רב-השכונה לכמה חדשי מאסר.

והרי מקרה מימי שבתי בבית חותני הרב ממינסק. מאמריקה נתקבל משלוח של 1,500 חבילות-מזון על שם הרב ממינסק, שיחלקן לפי ראות-עיניו. היה זה בימי הרעב, ולחבילות-מזון היה אז ערך בל-ישוער. וכי קטנה היא בעיניך, חבילה עם חלב משומר ובשר כשר בקופסאות? היאווסאקים עיקלו את המשלוח ותבעו מהרב שיחתום כי קיבל את החבילות. משסירב, איימו עליו שישליכוהו לבית-הסוהר. הרב עמד על דעתו: "אלך לבית-הסוהר, אבל לא אחתום על חבילות שלא קיבלתי". לבסוף הציעו לו פשרה, חצי — חצי. 750 לרב לחלוקה לפי ראות עיניו, ו-750 ליאוווסאקים, ליהודים שלהם. באין ברירה נתרצה הרב, מפני שהבין, שעקשנותו לא תועיל ולא כלום. אפילו ילך לבית-הסוהר, לא יקבל את כל החבילות. היאווסאקים איימו שישלחו את החבילות בחזרה. הם חששו שעל-ידי מסירת כל חבילות-המזון לרשות הרב בזמן הרעב, יקנו לו גם כוח שליטה והשפעה מרובה על היהודים, אשר רק בעזרת הרב הם ניצולים מחרפת-רעב. ובכן היה זה מעין הסכם ג'נטלמני, חצי-חצי. אך כשהגיעו הדברים לכלל מעשה, החלו להסס. ואז הודיע הרב שלא יחתום כל זמן שהחבילות לא יהיו ברשותו. הרב ביקש ממני שאביא את המשא-והמתן לידי גמר. בין היאווסאקים היה אדם אחד, לוין שמו, ואתו היה עלי לגמור את העסקה. באתי למועצת העיר. ישבו שם גויים ויהודים. כשהגעתי, התחיל לוין לצעוק עלי ולאיים, כמובן בידיש. כששאל אחד הגויים לפשר הצעקות, פירש לו ברוסית עילגת במה המדובר. תפסתי את הענין ודיברתי אליו ברוסית. הוא אלי בידיש ואני אליו ברוסית. הוא התרגז מאוד ואמר לי: "מדוע אתה מדבר רוסית, כלום אינך יודע יידיש?" פניתי לשאר המסובים ושאלתי אותם: "הגידו לי בבקשה, האם השפה הרוסית אינה חוקית כאן? כלום אסור לי לדבר רוסית? אמנם, יודע אני יידיש, אבל כאן מעדיף אני להתבטא ברוסית. אם אתם מתנגדים לכך, אדבר בידיש".

הגויים נהנו מדין ודברים אלה והם ענו: "בודאי, בודאי מותר כאן לדבר רוסית".

ליון הסמיק מכעס. אבל ידי כבר היתה על העליונה, מפני שיכולתי להתבטא יפה, לסתור את טענותיו, והוא החל לגמגם. ההסכם נחתם. עם חתימת ההסכם, שאל אותי לפתע: "תעודת-זהות יש לך?"

"כן", עניתי, "בבית, ולא כאן".

"בינתיים נאסור אותך", אמר ליון.

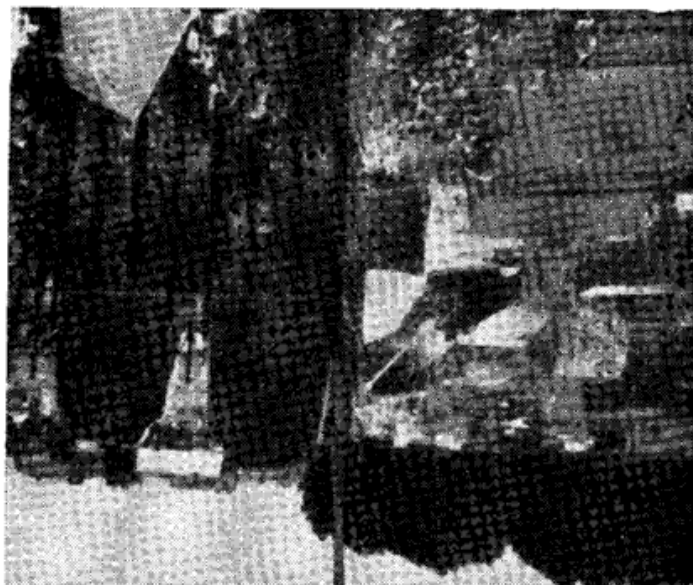
העביר אותי לחדר אחר ופקד על הפקידה להזמין מיד משטרה. הפקידה חייכה. כשיצא ליון מן החדר, אמרה לי הפקידה: "הסתלק מיד, עד שתבוא המשטרה. אני אומר כי לא השגחתי עליך ואתה הסתלקת הביתה".

לא באו לאסור אותי, ידעתי זאת מראש. מה פתאום יבואו לאסור אותי? הרי בביתי יש תעודת-זהות. הוא רק רצה להתנקם בי על כשלוננו במשא-ומתן.

החבילות נמסרו לרב והוא חילק אותן ליהודים, חברי הקהילה, יהודים עניים, שהיו זקוקים לכך. הרי שנים רבות כיהן כרב-העיר והכיר יפה את כל בני-העיר. העיקרון היה: תמיכה ניתנת אך ורק לזקוק לכך. 750 החבילות הצילו 750 משפחות מרעב.

והרי מקרה אחר. יום אחד, כשנה אחרי נישואינו, נגנבה טבעת-הקידושין של אשתי. היא הצטערה מאוד על כך. שהרי זו טבעת-קידושין, ונודעת לה חשיבות מרובה. כשנודע הדבר לבני-המשפחה, ניחמו אותה. אל תצטערי, אמרו, הטבעת תחזור בעינה. וכך היה. כשחקרתי בדבר, סיפרו לי כי במינסק יש רב של גנבים, פרץ היה שמו. כשנודע לו דבר גניבת טבעת-הקידושין של בת הרב ממינסק, התרגז מאוד, קרא לגנבים וגער בהם. "לא מצאתם לכם מקום אחר לגנוב אלא בבית הרב?! ולא עוד אלא את טבעת-הקידושין של בתו? החזירו מיד את הגניבה!" אך הטבעת כבר נמכרה בינתיים. הלכו הגנבים לקונה והוציאו ממנו את הטבעת. בא ילד לבית הרב והחזיר את הטבעת.

לאחר החתונה עסקתי במסחר וגם למדתי. אמנם היה זה לפני תקופת הנא"פ, אבל לא הקפידו כל-כך על העוסקים במסחר, אלא על העוסקים בווואלוטה. את משכורתו קיבל הרב ר' לייזר מועד הקהילה. בימים ההם טרם החלו הבולשביקים ברדיפות על הדת היהודית ועל העוסקים בתורה. היה להם עוד קצת דרך-ארץ בפני רב, וביחוד בפני הרב ר' לייזר שהיה חכם ונקי-כפיים העוסק בצרכי-ציבור לשמם. אחרי פטירתו של ר' לייזר התאסף ועד הקהילה ובחרו לרב-העיר החדש את חתנו של ר' לייזר, הרב גלוסקין.

שרידי "אהלו" של "הגדול" ממינסק, ר' ירוחם יהודה לייב פרלמן, בבית-העלמין היהודי במינסק. (צולם ב-1959 בידי נכדו של "הגדול", יהודה רבינוביץ).